

СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТАНКОВИХ ВІЙСЬК МІЖ СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ І ПІД ЧАС ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

У статті розглянута історія розвитку танкобудування і створення бронетанкових військ, зміни їх структури та організації в Радянському Союзі між двома світовими війнами і під час Великої Вітчизняної війни.

Ключові слова: Червона Армія, танкові війська, танкова армія, механізований корпус.

Постановка проблеми та її актуальність. Відповідь на питання: як, якими засобами прорвати оборону противника, шукали всі воюючі армії. Потрібно було знайти засоби для прориву дротяних загороджень і придушення кулеметних гнізд. І такий засіб з'явився, отримавши назву “танк” через свою форму, як зазначав пізніше Е.Д. Свінтон [1, 33; 2, 86]. Перший бій за участю танків відбувся 15 вересня 1916 р. Танки були використані англійською армією проти німецької у Франції на р. Сомма. Більшість машин поламалась і не змогла дістатися позиції противника, але ефект був надзвичайний. Танки прорвали загородження і допомогли піхоті зайняти траншеї. А перший серйозний успіх прийшов до танкістів 20 листопада 1917 р. у битві при Камбре. В цьому районі англійське командування планувало силами 3-ої армії генерала Бінга прорвати фронт 2-ої німецької армії, а потім, увівши в прорив кавалерію і піхоту, розвинути подальший наступ. Цей перший великий успіх танкових військ з усією очевидністю показав всі проблеми, пов'язані з масованим застосуванням техніки [3].

Їх переваги і можливості не відразу належно оцінили. Майже півтора десятиліття знадобилося для того, щоб новий рід військ зайняв надійне місце серед піхоти, артилерії,

---

Кривизюк Леонід Петрович, кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник Наукового центру Сухопутних військ, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Бабірад Іван Володимирович, молодший науковий співробітник Наукового центру Сухопутних військ, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Кривизюк А.П., Бабірад І.В., 2011

кавалерії. Танкові війська очікував довгий шлях пошуків. Час показав, що новий рід військ виправдав сподівання військових теоретиків.

Аналіз попередніх досліджень. Історіографія проблеми, яка включає етапи створення та розвитку танкових військ, надзвичайно багатогранна. Чільне місце тут займає радянська історіографія [1; 3; 5; 6; 9; 12; 14; 16; 18; 21], а з кінця ХХ ст. – російська історіографія [4; 7; 8; 10; 11; 13; 15]. У науковий обіг вводяться архівні документи [19; 20].

Радянська історіографія танкових військ представлена спеціальними працями радянських дослідників, які присвячені танковим військам: “Танки і танкові війська” [9], “Бронетанкові і механізовані війська Радянської Армії з 1917 по 1941 рр. і в перших двох періодах Великої Вітчизняної війни” [16], “Будівництво і бойове застосування радянських танкових військ у роки Великої Вітчизняної війни” [18], колективна праця “Радянські танкові війська 1941–1945. Воєнно-історичний нарис”.

Насичена фактами група досліджень, присвячена конструкціям танків: “Історія радянського танка. 1919–1937” М. Свіріна, “Історія танка КВ (Ч. 1. 1939–1941)” М. Коломійця, “Танки БТ” М. Павлова, І. Желтова та ін.

Розвитку ідей застосування танків у сучасному бою були присвячені роботи В. Дайнеса, В.Бешанова, М. Барятинського [7, 11, 8].

У статті використані архівні збірки Російського архіву, які висвітлюють застосування механізованих корпусів на початку війни [19] та необхідність створення великих танкових з’єднань у 1942 р. [20].

Дослідження радянських та сучасних російських вчених значно розширили історію створення та розвитку танкових військ, але не можна визнати їх вичерпними.

У вітчизняній історичній науці досліджувана проблема розглядається у дисертаційному дослідженні О. Юрчука “Створення і розвиток танкових військ та їх участь у бойових діях в Першій та на початку Другої світової воєн” [17]. У ньому автор досліджує процеси виникнення танкових військ, напрями і пошуки у різних країнах у періоді між двома світовими війнами нових конструкцій танків, структури підрозділів і з’єднань танкових військ та їх бойове застосування на першому етапі Другої світової війни.

Метою авторів статті було на підставі наукового аналізу прослідкувати процеси виникнення танкових військ у СРСР, напрями і пошуки у період між двома світовими війнами нових конструкцій танків, дослідити еволюцію структури й організації підрозділів і з'єднань (об'єднань) танкових військ, визначити погляди військового командування СРСР напередодні та під час Другої світової війни на принципи застосування танкових військ та особливості забезпечення функціонування танкових військ порівняно з іншими родами військ.

Новизна дослідження полягає в тому, що вперше в українській військово-історичній науці комплексно проаналізовано ідеї та концепції військових теоретиків національної військово-теоретичної школи та її вплив на створення й організацію танкових військ.

По закінченні Першої світової війни військово-політичне керівництво держави значну увагу приділяло укріпленню обороноздатності країни. На державному рівні була прийнята низка законодавчих рішень і проведена велика робота щодо будівництва і розвитку бронетанкових військ. 2 червня 1926 р. у Радянському Союзі була прийнята трирічна програма танкобудівництва, яка передбачала протягом трьох років озброїти Червону Армію всіма видами сучасної бронетанкової техніки. В рамках цієї програми розгорнулися дослідно-конструкторські роботи з проектування танка супроводження (Т-18 або МС-1) і маневреного танка (Т-12).

Танк МС-1 був прийнятий на озброєння у червні 1927 р. Після удосконалення ходової частини він отримав індекс Т-18. Всього у 1927–1932 рр. було виготовлено 959 танків МС-1 (Т-18) [4, 82].

15 липня 1929 р. ЦК ВКП(б) прийняв постанову “Про стан оборони СРСР”, в якій наголошувалося, що найважливішим напрямом військового будівництва є зміцнення і удосконалення технічного озброєння армії [5, 282]. Передбачалося повністю переозброїти армію і флот новими зразками військової техніки, створити нові роди військ (авіацію і бронетанкові війська) [6, 258]. Була висунута вимога, щоб за чисельністю війська РСЧА не поступалися вірогідному противнику на західному театрі воєнних дій, а техніка була потужнішою за трьома вирішальними видами озброєння: літаками, артилерією і танками. Ці вимоги були

розглянуті на засіданні РВР СРСР, яка затвердила “систему танко-тракторо-автобронезброєння РСЧА”. Вона передбачала створення наступних типів танків: колісно-гусенична танкетка, призначена для розвідки і неочікуваного нападу; малий танк як ударний засіб механізованих частин для здійснення прориву оборони в умовах маневреного бою; середній (маневрений) танк з метою прориву смуги укріплення в умовах як маневрених, так і позиційних.

У 1930 р. побудували танк Т-24, дослідні зразки середнього танка ТГ і легкого танка Т-19. У 1931 р. постановою РВР СРСР прийняли на озброєння танкетку Т-27 і основний танк підтримки загальновійськових частин і з'єднань Т-26. У цьому ж році на засіданні РВР намітили велику річну програму будівництва танків, яка передбачала виготовлення до 10 тис. бойових машин різних класів: 3 тис. легких танків, 5 тис. танкеток і 2 тис. маневрених танків. Але на початку 1932 р. ця програма була скорочена до 8100 танків за рахунок обмеження замовлення на танкетки з 5000 до 3100. У першій половині 30-х років значно збільшилося надходження легких танків БТ і Т-26, колісно-гусеничних танків БТ-5, танкеток Т-27, малих плаваючих танків Т-37 і Т-38, середніх Т-28 і важкого Т-35 (1932 р.) для прориву укріплених ліній, який випускався у 1934–1939 рр. Його маса була 49–56 т (залежно від модифікації) [7, 38–39]. У 1937 р. в Червоній Армії нараховувалося 17 280 танків Т-26 і 1428 бронеавтомобілів [8, 7].

Подальше вдосконалення танків серії БТ привело до появи кращого середнього танка Другої світової війни Т-34 конструкції М.І. Кошкіна, випуск якого почався в Харкові (1940 р. випущено 110 машин, 1941 р. – 2996 машин). Маса танка була 26 т, потужність двигуна – 500 к.с., швидкість – 54 км/год., запас ходу – 300 км, броня – 45 мм з раціональними кутами нахилу, озброєння – 76,2-мм гармата та два 7,62-мм кулемети, екіпаж – 4 чол. Це був танк, якому за всіма параметрами не міг протистояти жоден танк противника у 1941 р. Для боротьби з ним гітлерівці застосовували 88-мм зенітні гармати [9, 46–77].

У 1939 р. розробили і запустили в серію важкий танк КВ (модифікації КВ-1 та КВ-2). Цей танк важив 47,5 т, мав потужність двигуна 600 к.с., броню – 75-95 мм (у 1941 р. почали випуск з бронею 105 мм та з екранами 25 мм), був

озброєний 76,2-мм гарматою і 3 кулеметами, екіпаж – 5 чол. На думку багатьох спеціалістів, ця машина не мала аналогів і суперників на полі бою [10, 12–14].

На 22 червня 1941 р. у РСЧА налічувалося 25 886 танків: Т-26 – 9998; БТ – 7519; Т-28 – 481; Т-35 – 59; Т-37, -37А, -38 – 5 836; Т-40 – 132; Т-34 – 1225; КВ – 636 [11, 119].

Зі зростанням кількісного й якісного стану танків на початку 30-х років починається активне зростання броньованих сил. Це було пов'язано із розробкою теорії глибокого бою й операції, в якій військові теоретики надавали пріоритет рухомим військам (бронетанковим і механізованим). При цьому висловлювалися різні погляди щодо місця і ролі у наступі й обороні. Начальник штабу РСЧА Б. Шапошников вважав за доцільне мати танки у складі окремих полків і батальйонів, призначених для спільних дій з піхотою і кіннотою. А заступник начальника штабу РСЧА В. Тріандафілов та інспектор броньованих сил РСЧА К. Калиновський наполягали на тому, що “бойові властивості танків повинні бути використані повною мірою і здійснити це можливо тільки у складі самостійного механізованого з'єднання, всі частини якого мали б приблизно однакову рухливість. Тому, не відмовляючись від застосування танкових систем у складі інших родів військ, необхідно створювати спеціальні механізовані з'єднання” [12, 558]. На думку заступника наркома М. Тухачевського, танки не повинні залишатися лише засобом Резерву Головного командування (РГК); їх необхідно впроваджувати не тільки в кавалерійські, але й у стрілецькі дивізії. Комісія РВР СРСР на чолі з С. Каменевим, узагальнивши різні погляди, дійшла висновку, що механізовані війська згідно з організаційною структурою повинні включати:

механізовані (танкові) з'єднання для рішення як самостійних завдань у відриві від головних сил військ армії (флоту), так і у взаємодії з ними;

танкові частини (з'єднання) РГК як засіб підсилення військ, що діють на напрямку головного удару;

танкові частини, які організаційно входять до складу загальновійськових з'єднань і призначені для спільних дій з ними в усіх видах бою [7, 45–46; 13, 42].

Механізовані війська – поняття, що включає всі рухомі військові організації, які використовують механічний спосіб пересування не тільки для підходу до поля бою. Тому це

поняття охоплює не тільки автоброньові й танкові війська як один із різновидів механізованих військ, але й артилерійські (самохідна артилерія), бронепотягові тощо” [14, 10].

Вже 1929 р. був сформований перший дослідний механізований полк у складі танкового батальйону дворотного складу, артилерійської батареї, автобронедивізіону і мотострілецького батальйону.

3 листопада 1929 р. створюється Управління з механізації і моторизації (УММ) РСЧА для керівництва формуванням бойової і технічної підготовки, навчанням, службою, спеціальним постачанням механізованих військ, моторизації частин і транспорту РСЧА. Створення спеціального органу дало результати у розвитку механізованих військ. У 1930 р. була сформована перша танкова бригада у складі 60 танків, 32 танкеток і 17 гарматних бронемашин. У 1931 р. її переформували, довівши чисельність танків до 119 [15, 9].

Комісія Оборони при РНК СРСР у квітні 1932 р. прийняла постанову з формування механізованих корпусів. Перші два корпуси почали формуватись уже в березні 1932 р. на базі стрілецьких дивізій. Механізований корпус включав дві танкові бригади (на Т-26 та БТ), стрілецько-кулеметну бригаду, розвідувальний батальйон, хімічний батальйон, батальйон зв'язку, саперний батальйон, зенітно-артилерійський дивізіон, роту регулювання і технічну базу. Кожна танкова бригада включала чотири танкових батальйони, стрілецько-кулеметний батальйон, розвідувальну роту, дивізіон самохідної артилерії, саперний батальйон і хімічну роту. На озброєнні було 220 танків, 56 бронеавтомобілів і 27 гармат [16, 18–19].

Керівництвом держави у 1933 р. приймається новий план розвитку РСЧА на другу п'ятирічку. До 1938 р. планується створити 25 механізованих бригад. Реалізація цього плану розпочалась у 1934 р. У цьому ж році формується ще два нові механізовані корпуси. До 1938 р. було сформовано 15 окремих механізованих бригад. 11 бригад, озброєних танками БТ і Т-26, і 4 бригади – танками Т-28 і Т-35 [15, 9–10]. 28 грудня 1935 р. танкові корпуси перевели на нові штати. Бригади танків Т-26 замінювалися танками БТ. З корпусних частин залишилися тільки батальйон зв'язку і танковий розвідувальний батальйон. Корпус налічував 463 танки, 20 гармат і 1444 автомобілі.

Прийнятий план розвитку РСЧА на 1938–1942 рр. у 1937 р. передбачав збереження чотирьох танкових корпусів з одночасним збільшенням танків у бригадах з 157 до 278. Танковий батальйон включав 54 танки і 6 САУ, бригада – 4 танкових, мотострілецький і розвідувальний батальйони та частини забезпечення. В 1938 р. у бригаді танкові взводи збільшили з трьох до п'яти танків. Танкові бригади у складі корпусів і окремі танкові бригади отримали однакову організацію. У танковому корпусі передбачалося мати 560 бойових та 98 навчальних танків [15, 11–12].

Підсумовуючи досвід застосування танків в Іспанії та в інших локальних війнах, у липні 1939 р. створили спеціальну комісію для вирішення подальшої структури танкових військ. Очоловав комісію командарм 1-го рангу Г. Кулик. Голова комісії, а також Б. Шапошников і К. Ворошилов висловилися за ліквідацію танкових військ. С. Тимошенко, С. Будьонний і М. Захаров відстоювали їх існування, але тільки зі зміненими штатами. Прийняте рішення було помилковим. Були залишені окремі бригади та корпуси, але з їх структури вивели мотострілецькі (стрілецько-кулеметні) бригади і батальйони, а їх транспорт передали на формування автомобільних полків.

Після участі у війні проти Польщі 21 листопада 1939 р. було прийнято рішення про розформування танкових корпусів і створення 15 моторизованих дивізій по чотири полки (танковий, два моторизовані й артилерійський) чисельністю 9 тис. осіб, 257 танків і 73 бронеавтомобілі [17, 38–39].

Війна з Фінляндією змусила моторизовані дивізії переводити на підсилені штати до 12 тис. осіб. У березні 1940 р. знову заговорили про відродження танкових корпусів. Танкові дивізії пропонувались у складі двох танкових, мотострілецького та артилерійського полків і зенітного дивізіону. В липні 1940 р. пропонувалося сформувати 8 танкових корпусів і 18 танкових дивізій.

Організаційну структуру механізованого корпусу затвердили Постановою РНК СРСР від 6 липня 1940 р. № 1193-464сс. Передбачалося до складу корпусу включити дві танкові й моторизовану дивізію, мотоциклетний полк, дорожній батальйон, батальйон зв'язку та авіаескадрилью. До складу танкової дивізії входили: два танкові полки (батальйон важких танків, два батальйони середніх танків

і батальйон вогнеметних танків), моторизований полк, гаубично-артилерійський полк, зенітно-артилерійський дивізіон; розвідувальний, понтонно-мостовий, ремонтно-відновлювальний, зв'язку, автотранспортний, медико-санітарний батальйони, рота регулювання і польовий хлібозавод. До кінця року дивізія отримала 413 танків (105 танків КВ, 210 танків Т-34, 54 вогнеметних, 26 – БТ і 18 Т-26) [17, 68–69].

Моторизована дивізія складалася з двох моторизованих, танкового і артилерійського полків, зенітно-артилерійського дивізіону та дивізіону ПТГ та батальйонів забезпечення. Танковий полк мав чотири батальйони і 258 танків серії БТ, а дивізія – 275 танків. Отже, за штатами 010/20 механізований корпус 1940 р. повинен був мати 1107 танків [15, 19].

До жовтня 1940 р. формування 8 танкових корпусів і двох окремих танкових дивізій було завершено. Але через незадовільне постачання промисловістю танків КВ і Т-34 танкові дивізії укомплектовувалися танками БТ і Т-26. На 1 жовтня 1940 р. забезпеченість механізованих корпусів і окремих танкових дивізій танками БТ і Т-26 складала: 1 МК – 902; 2 МК – 414; 3 МК – 543; 4 МК – 781; 5 МК – 741; 6 МК – 605; 7 МК – 689; 8 МК – 765; 6 тд – 292; 9 тд – 229 [15, 25].

14 жовтня 1940 р. було вирішено сформувати ще один механізований корпус і 20 танкових бригад безпосередньої підтримки піхоти на танках Т-26 [15, 34]. На грудень 1940 р. у складі РСЧА було 9 механізованих корпусів, 2° окремі танкові дивізії, 3 окремі мотострілецькі дивізії, 40 танкових бригад на танках Т-26, 5 – на танках БТ, 20 моторизованих бригад, 3° мотоброньові бригади, 15 танкових полків кавалерійських дивізій, 5° бронетанкових дивізіонів горно-кавалерійських дивізій. Генерал-лейтенант М. Федоренко пропонував створити механізовану армію (27 листопада 1940 р.) [17, 69–70].

У лютому 1941 р. почалося формування ще двадцяти нових механізованих корпусів. Крім цього, планувалося заново створити 61 танкову дивізію, що не відповідало наявності й можливості поступлення бойової техніки і озброєння. Для повної укомплектованості з'єднань, що заново формувалися, необхідно було 16 600 танків нових зразків, а можливості промисловості становили тільки 5500. До початку

війни укомплектованість механізованих корпусів прикордонних воєнних округів бойовими машинами складала 53%, а забезпеченість новими танками (Т-34 і КВ) була незначною – лише 1475.

Організаційне будівництво танкових військ у роки Великої Вітчизняної війни розглядається згідно зі встановленою періодизацією війни.

Перший етап тривав з липня 1941 р. до початку 1942 р. Він характеризувався переходом від великих з'єднань до значно менших (бригад, полків і батальйонів).

Другий етап – квітень 1942 р. – до кінця 1942 р. Основний його зміст – перехід до формування великих танкових та механізованих з'єднань і створення вперше у складі Сухопутних військ СРСР танкових армій.

Третій етап – 1943 р. – до завершення війни. Його особливістю є створення нових за складом танкових об'єднань, подальше удосконалення організації танкових (механізованих) з'єднань, частин і деякі організаційні зміни у складі танкових військ [18, 45].

У перші дні війни механізовані корпуси зазнали значних втрат. Ставка Верховного командування видала директиву № 01 від 15 липня, в якій відмічалось, що механізовані корпуси надто громіздкі, малорухомі, не пристосовані для маневрування і є легковразливою ціллю для авіації противника [19, 72–74]. Почалося розформування механізованих корпусів, яке тривало до вересня 1941 р. Танкові дивізії передавались у підпорядкування командувачів армій. Тоді ж із механізованих корпусів, що знаходились у внутрішніх округах, було створено 10 танкових дивізій.

Наприкінці серпня 1941 р. був затверджений штат танкової бригади полкового складу на 93 танки. Але вже у вересні розпочалося формування танкових бригад батальйонного складу. До складу бригади входило два танкові батальйони (у кожному батальйоні по роті танків КВ, Т-34 і Т-60) і мотострілецький батальйон, розвідувальна, ремонтно-відновлювальна, автотранспортна роти і медично-санітарний взвод. Всього в бригаді нараховувалося 1471 чол. і 46 танків (важких КВ – 10, середніх Т-34 – 16, і легких Т-60 – 20) [18, 46–47].

Водночас проходило формування окремих танкових батальйонів, для підсилення ними стрілецьких дивізій, що

обороняли важливі напрямки або рубежі. Перший штат окремого танкового батальйону був прийнятий також у вересні 1941 р. До складу танкового батальйону входило три танкові роти (рота середніх і дві роти легких танків). Рота середніх танків (7 танків) організаційно включала два взводи. В ротах легких танків (по 10 танків) було по три взводи.

У січні 1942 р. почалося формування танкових бригад для кінноти і піхоти. В лютому прийнято рішення створити танкові бригади у складі 282 чол., 27 танків і включити їх до складу стрілецьких дивізій. Але таких бригад було сформовано надто мало [18, 48-49].

Практика війни показала, що відсутність у складі фронтів і армій великих танкових з'єднань не дозволяла у повному обсязі розвинути тактичний успіх в оперативний. Тому необхідність створення великих танкових з'єднань, які б володіли високою рухомістю і великою ударною силою, була на той час однією з найважливіших проблем будівництва танкових військ. 29 травня наказом наркома оборони № 00106 до складу корпусу ввійшли три танкові бригади: бригада КВ (32 танки КВ і 21 – Т-60) і дві бригади Т-34 (44 танки Т-34 і 21 – Т-60 у кожній) [20, 245]. А в липні 1942 р. до штату корпусу ввійшов окремий гвардійський мінометний дивізіон (250 чол. і 8 установок БМ-13), розвідувальний і мотоциклетний батальйони. А пізніше корпус був підсилений двома рухомими ремонтними базами і ротою підвезення ПММ для другої заправки палива і мастила [18, 52].

Одночасно з розгортанням танкових корпусів у травні 1942 р. розпочалося створення танкових армій, що призначалися для підсилення ударних угруповань військ на напрямках головних ударів. До складу армії входили два танкові корпуси і одна резервна танкова бригада (44 танки Т-34 і 21 – Т-60). Загалом в армії – 431 танк [7, 152]. Перші дві танкові армії були сформовані у травні–липні 1942 р. Бойовий склад танкових армій визначався директивами щодо їх формування, але їхній склад був неоднаковим [18, 54].

У липні 1942 р. був затверджений єдиний штат для всіх танкових бригад. А у вересні розпочалося формування механізованих корпусів, необхідність їх створення була

викликана причинами, основу яких становили фактори оперативно-тактичного характеру. Одночасно розпочалося формування механізованих бригад, в яких вдало поєднувалися піхота, артилерія і танки. Це дозволяло бригаді успішно вирішувати бойові завдання у різній обстановці, а також на напрямках, де дії танкових бригад ускладнювалися (в населених пунктах, у лісі тощо). Тоді ж розпочинається формування окремих танкових бригад і окремих танкових полків, які призначалися для безпосередньої підтримки піхоти (БПП). А в жовтні того ж року розпочинається створення танкових полків прориву РК. За штатом до складу полку входило чотири роти (у кожній по 5 танків). Всього в полку було 214 чоловік і 21 важкий танк КВ.

Таким чином, протягом 1942 р. в країні була втілена величезна програма організаційного будівництва танкових військ. Це дозволило мати у танкових військах на січень 1943 р. дві танкові армії, 24 танкових і 8 механізованих корпусів, а також значну кількість різних бригад і полків [18, 55–59].

З початку 1943 р. починається новий етап будівництва танкових військ. У січні 1943 р. через необхідність підсилення військ, які наступали на центральному і південно-західному напрямках, були сформовані 1-а і 2-а танкові армії.

З появою САУ на початку 1943 р. формуються перші самохідно-артилерійські полки (сап), а в кінці квітня всі вони були передані у танкові війська. В травні 1943 р. сап переводяться на нові штати, щоб полки були озброєні однотипними машинами. Остання реорганізація сап, проведена в лютому 1944 р., була зумовлена досвідом бойового застосування полків САУ і надходженням нових марок машин ИСУ-152, ИСУ-122. Створюються три типи полків: легкі, середні, важкі. Кожний полк нараховував 21 САУ.

Враховуючи досвід застосування танкових бригад в 1943 р., у листопаді цього ж року приймається новий штат: три танкові батальйони, моторизований батальйон автоматників, 1354 чол., 65 танків Т-34 - 85 і 9 зенітних кулеметів [7, 156–159].

У зв'язку зі збільшенням випуску промисловістю танків, САУ та іншої бойової техніки за останні два роки війни в організації танкових корпусів відбувся ряд змін. Для підсилення вогневої потужності корпусу в січні 1943 р. до

його складу включають мінометний полк РГК (36 120-мм мінометів) і сап РГК (25 САУ). Пізніше до складу деяких корпусів вводиться резерв танків з екіпажами і 100 водіїв. У лютому замість інженерно-мінних рот вводиться саперний батальйон, у березні – зенітно-артилерійський полк (*зан*), у квітні – винищувально-протитанковий артилерійський полк (20 45-мм гармат) і винищувально-протитанковий дивізіон (12 85-мм гармат). А в листопаді 1944 р. у корпусах створюються дві ремонтні бази: рухома танкоремонтна база (РТРБ) і рухома авторемонтна база (РАРБ) [18, 65–67]. Також удосконалювалась організація механізованих корпусів з урахуванням досвіду їх бойового застосування.

Висновки, зроблені за досвідом застосування танкових армій в операціях 1942 р., були закладені в основу наступної реорганізації цих об'єднань. Наприкінці січня 1943 р. на спеціальному засіданні ДКО було прийняте рішення про вилучення із танкових армій немоторизованих стрілецьких дивізій і організаційне виділення танкового ядра (танкові і механізований корпуси) для забезпечення високої мобільності, рухомості й потужності.

Передбачався наступний склад танкової армії: два танкові і механізований корпуси; зенітно-артилерійська дивізія; гвардійський мінометний, гаубичний артилерійський, винищувально-протитанковий і мотоциклетний полки. Нові танкові армії стали потужним засобом Ставки ВГК, яка підсилювала ними фронти, що наносили головні удари.

Висновки. Проведений аналіз танкобудування показав, що після Першої світової війни розробка нових конструкцій танків та їх виробництво в СРСР дозволили випускати машини, які за своїми технічними характеристиками не мали аналогів, а окремі з них, такі як танки серій КВ та Т-34, для свого часу були взагалі неуразливими.

Радянське військове командування напередодні Другої світової війни, в основному, мало правильні погляди на принципи застосування танкових військ, розуміло більшість недоліків у їх підготовці, але надмірно захоплювалося їх використанням у наступі згідно з теорією глибокої операції.

Основним методом бойового застосування механізованих корпусів у 30-ті роки було введення їх у прорив. Але на

початок війни з Німеччиною не були достатньо відпрацьовані питання введення у прорив і дій рухомих з'єднань в оперативній глибині, а також управління ними в бою і операції.

За час війни здійснювалася багаторазова докорінна реорганізація бронетанкових і механізованих військ. Були створені великі танкові (механізовані) з'єднання і танкові об'єднання, що призначалися для розвитку тактичного успіху в оперативній і завдання потужних контрударів по противнику, що вклинився в оборону, а також окремі танкові частини і з'єднання, які призначалися для спільних дій з піхотою, але не входили до складу стрілецьких з'єднань. Наприкінці війни у складі РСЧА нараховувалося 6 танкових армій, 23 окремих танкових і механізованих корпуси, а також окремі танкові і самохідно-артилерійські бригади і полки.

1. Антонов А.С. Танк / А.С. Антонов, Е.И. Магидович, Б.А. Артамонов. – М.: Воениздат, 1947. – 587 с.
2. Tank of the World. –7-th ed. – London, 1991. – 364 p.
3. Буше Ж. Бронетанковое оружие в войне / Ж. Буше. – М., 1956. – С. 40–52.
4. Свири́н М.Н. Броня крепка. История советского танка. 1919–1937 / М.Н. Сви́рин. – М.: Яуза; Эксмо, 2005. – 384 с.
5. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и Пленумов ЦК (1898–1970). – 8-е изд., испр. и доп. – М., 1970. – Т. 4.
6. История Второй мировой войны 1939–1945: В 12 т. / Т. 1. Зарождение войны. Борьба прогрессивных сил за сохранение мира. – М.: Воениздат, 1973. – 362 с.
7. Дайнес В. Бронетанковые войска Красной Армии / В. Дайнес. – М.: Яуза; Эксмо, 2009. – 640 с.
8. Барятинский М. Советские танки в бою. От Т-26 до ИС-2 / М. Барятинский. – М.: Яуза; Эксмо, 2008.
9. Танки и танковые войска. – 2-е изд. / Под общ. ред. А.Х. Бабаджаняна. – М., 1980. – 328 с.
10. Коломиец М. История танка КВ (Ч. 1. 1939–1941) / М. Коломиец // Фронтвая иллюстрация. – 2001. – № 5.
11. Бешанов В. Танковый погром 1941 года (Куда исчезли 29 тысяч советских танков?) / В. Бешанов. – М., 2005. – 528 с.
12. Вопросы стратегии и оперативного искусства в советских военных трудах (1917–1940 гг.). – М., 1965.
13. Павлов М.В. Танки БТ / М.В. Павлов, И.Г. Желтов, И.В. Павлов. – М.: Экспринт, 2001. – 184 с.
14. Кузнецов Т.П. Тактика танковых войск / Т.П. Кузнецов. – М.: Воениздат НКО СССР, 1940.

15. *Дриг Е.* Механизированные корпуса РККА в бою. История автобронетанковых войск Красной Армии в 1940–1941 гг. / Е. Дриг. – М., 2005. – 830 с.
16. Бронетанковые и механизированные войска Советской Армии с 1917 по 1941 гг. и в первых двух периодах Великой Отечественной войны / Под ред. генерал-майора Е.А. Разина. – М., 1953. – 388 с.
17. *Юрчук О.О.* Створення і розвиток танкових військ та їх участь у бойових діях в Першій та на початку Другої світової воєн: Дис ... кандидата істор. наук / О.О. Юрчук. – Львів, 2011. – 205 с.
18. Строительство и боевое применение советских войск в годы Великой Отечественной войны. – М.: Воениздат, 1979. – 414 с.
19. Русский архив: Великая Отечественная: Ставка ВКГ: Документы и материалы: 1941 год. Т. 16 (5–1). – М.: ТЕРРА, 1996.
20. Русский архив: Великая Отечественная: приказы народного комиссара обороны СССР 22 июня 1941 г. – 1942 г. – Т. 13 (2–2). – М.: ТЕРРА, 1997.
21. Советские танковые войска 1941–1945. Военно-исторический очерк. – М.: Воениздат, 1973. – 340 с.

Надійшла до редколегії 02.09.2011 р.

Рецензент: *О.Й. Павлишин*, кандидат історичних наук, доцент, Львівський національний університет ім. І. Франка, м. Львів

Кривизюк Л.П., Бабирад И.В.

СОЗДАНИЕ И РАЗВИТИЕ ТАНКОВЫХ ВОЙСК МЕЖДУ МИРОВЫМИ ВОЙНАМИ И ВО ВРЕМЯ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

В статье рассмотрена история развития танкостроения и создания бронетанковых войск, изменение их структуры и организации в Советском Союзе между двумя мировыми войнами и во время Великой Отечественной войны.

Ключевые слова: Красная Армия, танковые войска, танковая армия, механизированный корпус.

Kryvyziuk L., Babirad I.

CREATION AND DEVELOPMENT OF ARMACRED FORCE BEEETWEEN THE WORED WORD AND GREAT PATRIOTIC WAR

The article examines development of the tankbuilding and creation of the armoured troops, changing of their structure and organization in the Soviet Union between two world wars and during the Great Patriotic War.

Key words: Red Army, tank troops, tank army, mechanized corps.